

УДК 338.436

СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТІЙНИЙ ЗМІСТ АГРАРНО-ПРОМИСЛОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

Коваленко В.Л., пошукач

Вінницький національний аграрний університет

Розглядаються понятійний зміст категорій “інтеграція” та “аграрно-промислова інтеграція”; наводиться класифікація видів аграрно-промислової інтеграції; обґрунтовується система протиріч та умов при здійсненні інтеграційних процесів в аграрному виробництві; пропонується механізм формування та функціонування інтегрованої господарської системи.

Ключові слова: інтеграція, кооперація, аграрно-промислова інтеграція, класифікація, функції, категорії, механізми.

Постановка питання. Сучасні трансформаційні процеси в аграрно-промисловому виробництві України часто не відповідають пріоритетам його адаптивного розвитку. При існуванні загальноновизнаної тенденції до інтеграції виробничо-господарської діяльності в аграрному просторі продукуються здебільшого дезінтеграційні процеси, що перешкоджає ефективному використанню наявного природного-ресурсного потенціалу галузі. Все це свідчить про відсутність в суспільстві і практиків загальноусвідомленої потреби у розвитку аграрних відносин на інтеграційних засадах.

Аналіз останніх досліджень. Питанням змісту, доцільності та ефективності аграрно-промислових інтеграцій присвячені численні наукові публікації відомих вітчизняних вчених-аграрників, таких як: В.Г. Андрійчук, П.П. Борщевський, М.Ю. Коденська, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Оніщенко, П.Г. Саблук, В.К. Терещенко та інших. В них доволі ґрунтовно і методично вивірено обґрунтовуються науково-теоретичні засади сучасних інтеграційних процесів в аграрній економіці та перспективи розвитку цього напрямку трансформацій. Однак проблема є настільки складною і обширною по змісту і розумінню, що потребує подальших науково-теоретичних напрацювань.

Метою даного дослідження є обґрунтування науково-методологічних засад інтеграції як економічної категорії та визначення концептуальних підходів щодо її сутності і прояву в аграрному виробництві.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової економічної літератури показує, що по відношенню до поняття “інтеграція” існують різні теоретичні і методологічні підходи. Це пояснюється складністю і взаємообумовленістю складових досліджуваного предмету.

В базовому варіанті інтеграцією слід розуміти як “об’єднання раніше ізольованих частин в єдине ціле” [1, с.404], або “процес руху від простого до

більш цілісного стану” [2, с.27]. Така трактовка поняття є нейтральною, вона може бути використана для характеристики любых систем. Проте якщо поєднати інтеграцію з економікою то ми отримуємо інший термін “економічна інтеграція” з іншою понятійною характеристикою, це “взаємне зближення господарюючих суб’єктів і об’єднання їх в більш складні господарські організми” [3, с.110]. Ще більш складне понятійне значення несе в собі визначення “аграрно-промислової інтеграції”. Думки науковців і практиків щодо його наукового обґрунтування на сьогодні суттєво різняться. Так, у виданні [4, с.142] аграрно-промислова інтеграція трактується як тісна взаємодія сільського господарства і промисловості, по суті такої ж думки дотримується і А.А. Кулик [5].

Інші дослідники цієї тематики, зокрема Саблук П.Г. визначає сутність аграрно-промислової інтеграції як органічне об’єднання в єдиний виробничий цикл сільськогосподарського і промислового виробництва [6]. Наводити інші характеристики категорії немає потреби, оскільки вони так чи інакше інтерпретують вищевикладений підхід. Звідси можна визначити концептуальну сутність інтеграції як “стан (форма) об’єднання складових аграрно-промислового виробництва”, “процес поглиблення виробничо-господарських зв’язків та засіб (механізм) об’єднання учасників аграрно-промислового виробництва”. В перших двох випадках мова йде про характеристики і елементи загальнородового поняття інтеграції, в другому – про формування від нього похідного поняття - аграрно-промислової інтеграції.

В рамках тематики дослідження важливо визначитись з економічними чи близькими по значенню категоріями. Мається на увазі співвідношення по змісту термінів “інтеграція” і “кооперація”. Це тим більш важливо, щоб не допустити змістовної плутанини при характеристиці однотипових економічних явищ. В цьому плані науковці [7] визначають кооперацію як об’єднання фізичних осіб з метою колективного підприємництва чи форму організації праці (робіт). Це підтверджується і чинним законодавством, де, види кооперації маючи економічний зміст реалізовується через обов’язкову трудову участь членів кооперативу. В той же час досить логічним є розглядати сільськогосподарську кооперацію по взаємодії сільських товаровиробників з переробними чи іншими аграрними формуваннями як специфічний різновид аграрно-промислової інтеграції. Очевидно і те і інше має право на визнання. Проте характер і поле діяльності кооперативних форм інтеграції є доволі “вузьким”, а тому цю категорію слід вважати важливою але тільки складовою більш широкого і об’ємного поняття “аграрно-промислова інтеграція”.

Логічна послідовність розгляду змісту і особливостей понятійного апарату дозволяють нам визначитись з авторським баченням аграрно-промислової інтеграції як процесу формування аграрно-промислової цілісності на основі поєднання інтересів та зміцнення виробничо-господарських зв’язків у здійсненні розширеного економічного відтворення.

Як об'ємна категорія аграрно-промислова інтеграція піддається науковому методу класифікації за системоутворюючими ознаками (видами) (рис. 1).

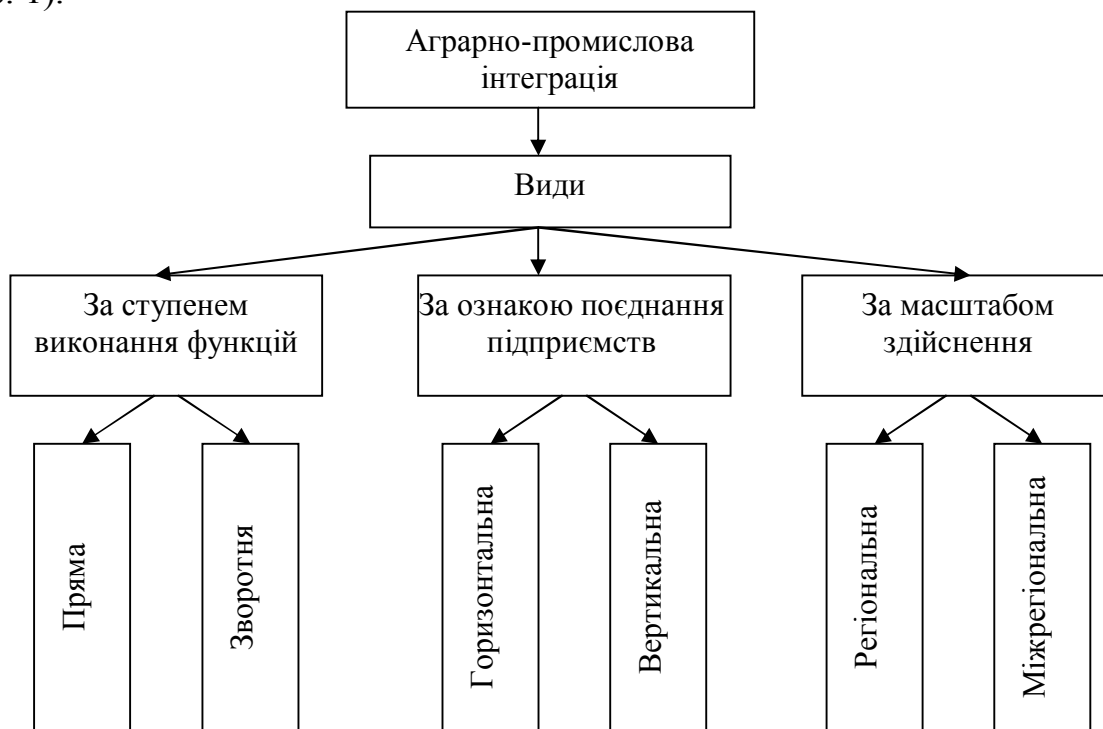

Рис. 1. Класифікація видів аграрно-промислової інтеграції

За прямої інтеграції виробничо-господарські і управлінські функції виконують підприємства-виробники засобів виробництва для сільського господарства, а також спеціалізовані на матеріально-технічному постачанні чи наданні технічних послуг. При зворотній інтеграції основні зусилля по об'єднанню виробничих зусиль здійснюють переважно переробні та торгівельні підприємства системи АПК.

Горизонтальна (внутрігалузева) інтеграція направлена на об'єднання різних але спеціалізованих виробництв в межах однієї галузі. Вертикальна інтеграція здійснюється в суміжних галузях – сільського господарства та промисловості. Цей вид інтеграції часто ще називають міжгалузевою або агропромисловою.

Регіональна інтеграція – це різновид міжгалузевої, але з більшим масштабом діяльності, як правило в межах адміністративно-територіальних утворень, таких як область. Вона формує регіональні продуктивні підкомплекси з відповідними координаційними зв'язками і "м'яким" управлінським впливом. Міжрегіональна інтеграція формується як процес розвитку однотипового виробництва, концентрації капіталів, формування організаційно-виробничих структур, що охоплюють декілька ринків і направлена на підвищення ефективності виробництва, зменшення витрат та формування спільного національного ринку. Різновидом міжрегіональної інтеграції можуть слугувати

об'єднання і більш широкого порядку – єврорегіони, транснаціональні утворення, зони вільної торгівлі, міжрегіональні угоди з територіями інших країн тощо.

Зазначенні вище форми і види інтеграції на практиці призводять до перегляду сутності і змісту новостворених господарських систем, або більш точно інтегрованих систем. Зв'язки учасників інтеграційного об'єднання різного типу попри спільність інтересів і цілей не можуть бути чітко визначені в кожному конкретному випадку. Вони різняться стадіями процесу відтворення, функціями, ступенем впливу на прибуткову діяльність, тому є сенс стверджувати, що інтеграційне поле по глибині зв'язків і відносин не може бути однорідним. Практика доводить, що найменшої глибини досягає інтеграція в умовах, коли між учасниками досягається умова про певний рівень вимушеної технологічної інтеграції з метою збереження конкурентних переваг на ринку, а найвища – коли самостійні підприємства об'єднуються в єдине формування із втратою кожним із них юридичної самостійності. При цьому виникають непрості питання, пов'язані з вибудовою нових економічних відносин, оскільки вони модифікуються в бік ускладнення, чи спрощення. Багатоаспектність інтеграційних процесів в АПК об'єктивно призводить до економічних протиріч, які в згрупованому вигляді можна конкретизувати як:

- протиріччя між кількістю інтегрованих структур і ступенем їх поєднання чи глибиною взаємодії;
- протиріччя між спеціалізацією підприємств на окремому виді господарської діяльності і його імплантації у виробничий процес із виготовленням кінцевого продукту;
- протиріччя в інтеграції малого та великого бізнесу, оскільки перші за рахунок гнучкості оперативності більш оперативно реагують на зміну попиту на ринку, а другі – формують масові стандарти якості;
- протиріччя між інтересами окремих виробничо-господарських одиниць, що входять в інтегроване об'єднання і загальним економічним інтересом;
- протиріччя між формуванням конкретного середовища та створенням інтегрованих підприємств-монополістів;
- протиріччя між економічною самостійністю суб'єкта господарювання та виробничими цілями і політикою інтегрованого утворення [8].

Усунення зазначених протиріч відноситься до повсякденної практики формування економічних відносин в інтегрованих структурах, що повинно призвести до створення цілісного механізму аграрно-промислової інтеграції, заснованого на наукових засадах. Очевидно це буде система організаційних, економічних, соціальних, правових та науково-методичних засобів впливу на учасників агропромислового виробництва, що повинна забезпечити досягнення максимальних чи запланованих результатів спільної діяльності. Структуризація механізмів інтеграції дозволяє виділити такі основні із них: механізм

започаткування процесу інтеграції; механізм підтримки відповідного стану функціонування новоствореного формування; механізм підтримки процесів інтеграції на державному і регіональному рівнях.

Сукупна дія загального інтеграційного механізму повинна відповідати таким умовам:

- забезпечувати стійкий розвиток та конкурентоспроможність аграрно-промислових формувань на продовольчому ринку;
- підтримувати зацікавленість усіх учасників аграрно-промислових формувань у високих кінцевих результатах спільної діяльності;
- досягати безумовного виконання взаємних зобов'язань;
- здійснювати оперативне регулювання кожного учасника об'єднання на внутрішні та зовнішні зміни і умови господарювання, удосконалюючи при цьому внутрішню організацію.

Висновки. Дослідження сутності та змісту економічної категорії аграрно-промислової інтеграції дало наступні результати:

1) встановлено, що інтеграція та аграрно-промислова інтеграція за економічним змістом є процесом зближення і об'єднання господарюючих суб'єктів в більш складні господарські системи з метою максимізації прибуткової діяльності та зменшення витрат виробництва;

2) класифікація об'ємного поняття “аграрно-промислова інтеграція” дозволила виділити такі її види: пряма, зворотня, горизонтальна, вертикальна, регіональна, міжрегіональна, що є важливим для структуризації наукових досліджень на дану тематику;

3) інтеграційні процеси в аграрному виробництві носять протирічний характер, а тому потребують виважених дій і засобів погодження між учасниками об'єднання;

4) подальший розвиток інтеграційних процесів в аграрній економіці ґрунтується на формуванні і використанні на практиці інтеграційного механізму, який за структурою складається із механізму започаткування інтеграції, механізму підтримки стану функціонування об'єднання та механізму державної і регіональної підтримки інтеграційних процесів.

Література

1. Українська радянська енциклопедія – 2-ге вид. – К.: Головна редакція УРЕ, 1975. – Т.4. – 560 с.
2. Короткова Г.П. Принципы целостности (К вопросу о соотношении живых и неживых систем) / Короткова Г.П. – Ленинград: ЛТУ, 1968. – 160 с.
3. Сліпушко О.М. Політичний і фінансово-економічний словник / О.М. Сліпушко. – К.: Вид-во “Криниця”, 1999. – 390 с.
4. Политическая экономия: словарь / [Под ред. М.И. Волкова и др.]. – изд. 3-е доп. – М.: Политиздат, 1983. – 528 с.
5. Кулик А.А. Розвиток інтеграції в м'ясопродуктовому під комплексі / А.А. Кулик // Економіка АПК. – 2005. - №7. – С.51-55.

6. Основи економічної теорії: Навч. посібник / [За ред. В.О. Білика і П.Т. Саблука] . – К.: Інститут аграрної економіки, 1999. – 462 с.

7. Тарасов Н. Объединение сельскохозяйственных производственных кооперативов (кооперация или интеграция?) / Н. Тарасов, В. Володин // АПК: экономика и управление. – 2001. - №4. – С. 57-64.

8. Нестерчук Ю.О. Сучасний стан та перспективи розвитку міжгалузевих економічних відносин в АПК / Ю.О. Нестерчук. // Агроінком. – 2008. - №1-2. – С. 18-22.

Summary

Conceptual nature and content of agro-industrial integration as an economic category / Kovalenko V.L.

We consider the conceptual content of the categories of "integration" and "agro-industrial integration" provides classification of agro-industrial integration, grounded system conflicts and conditions in the implementation of integration processes in agricultural production; proposed mechanism of formation and functioning of the integrated economic system.

Keywords: integration, cooperation, agro-industrial integration, classification, functions, categories, and mechanisms.